

9. HAFTA

TUR181

TÜRK DİLİ I

KBUZEM

Karabük Üniversitesi

Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi

Konu Başlıkları

6. Soru İşareti (?)
7. Ünlem İşareti (!)
8. Kısa Çizgi (-)
9. Uzun Çizgi (—)
10. Eğik Çizgi (/)
11. Tırnak İşareti (“ ”)
12. Tek Tırnak İşareti (‘ ’)
13. Kesme İşareti (‘ ’)
14. Parantez (())
15. Köşeli Ayraç ([])
16. Uygulamalar

Temel Kavramlar

Bu bölümde; noktalama işaretlerinin neler olduğu, noktalama işaretlerinin nasıl kullanılması gerektiği konularına değinilecektir.

Soru İşareti (?)

- Soru bildiren cümle veya kelimelerin sonunda kullanılır:

Ör: Neden yemeğe gelmedin? Hani? Nerede? Burada mı olacaktı?
Ne zaman tükenecek bu yollar, arabacı? (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Atatürk bana sordu:

— Yeni yazıyı tatbik etmek için ne düşündünüz? (Fahri Rıfkı Atay)

- Soru, vurguyla belirtildiği zaman da soru işareti kullanılır:

Ör: Adınız? Yaşınız?

- Soru bildiren cümle veya sözlerde bazen cevabın ne olacağı sözün gelişinden belli olur. Bu tür sözde soru cümlelerinin sonunda da soru işareti kullanılır:

Ör: Bu saatte dışarı mı çıkılır? Haksız mıyım?
Kim istemez ki mutlu yaşamayı?

- Bilinmeyen bilgilerin yerine ya da kesin olduğuna inanılmayan sözler, bilgiler yanına parantez içine alınarak da konur:

Ör: Yunus Emre Eskişehir dolaylarında (?) yaşamıştır.

- Anlamları birbirini tamamlayan soru cümleleri virgülle ayrılır, soru işareti en sona konur:

Ör: Benimle mi geleceksin, yoksa arkadaşına mı eşlik edeceksin?

NOT: mı / mi ekini alan yan cümle temel cümle zarf tümleci olduğunda cümle sonuna soru işareti konmaz: Akşam oldu mu sürüler döner. Hava karardı mı eve gideriz.

Bahar gelip de nehir çağıl çağıl kabarmaya başlamaz mı içimi geri kalmış bir saat huzursuzluğu kaplardı. (Haldun Taner)

Ünlem İşareti (!)

- Sevinç, kıvanç, acı, korku, şaşma gibi duyguları anlatan cümlelerin sonunda kullanılır:

Ör: Canımı sıkma benim!
Vay benim güzel anam!
Ne mutlu Türk'üm diyene! (Atatürk)

- Ünlemlerden, seslenme, hitap ve uyarı sözlerinden sonra kullanılır:

Ör: Hey, sen!
Öff!
Eller yukarı!
Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri! (Atatürk)
Ak tolgalı beylerbeyi haykırdı: İlerle! (Yahya Kemal Beyatlı)

- Alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırılmak istenen sözden hemen sonra yay ayraç içinde ünlem işareti kullanılır:

Ör: Çok akıllı (!) bir çocukmuş.

Bu sevimli (!) çocuk, yaramazlar kralıdır.

Divan edebiyatının inceliklerini kavrayamayan ince zekalılar (!), bu edebiyatın liselerde okutulmasının gereksizliğini söyler dururlar.

İsteseymiş bir günde bitirmiş (!) ama ne yazık ki vakti yokmuş (!).

Adam, akıllı (!) olduğunu söylüyor.

NOT: Ünlem bildiren sözcüklerden sonra cümle devam ediyorsa ünlem işareti yerine virgül kullanılır.

Ör: Ah, elim acıdı!
Ah! Elim acıdı.

Kısa Çizgi (-)

- Satıra sığmayan kelimeler bölünürken satır sonunda kullanılır:

Ör: Bu konuyu kitaplarında ele alırken verdiği örnekler insanı derinden sarsan türden-
di.

soğuktan mı titriyordum, yoksa heyecandan, üzüntüden mi bil-

mem. Havuzun suyu bulanık. Kapının saatleri 12'yi geçmiş. Kanepelerde kimseler yok. Tramvay ne fena gıcırdadı! Tramvaydaki adam bir tanıdık mı idi acaba? Ne diye öyle dönüp dönüp baktı? Yoksa kimseciklerin oturmadığı kanepelerde bu saatte pek başboşlar mı oturur? (Sait Faik Abasıyanık)

- Ara sözleri ve ara cümleleri ayırmak için kullanılır (Bu görevde kısa çizginin yerine virgül de kullanılabilir.):

Ör: Çekirdek ailemizde -annem, babam ve ben- çok mutluyuz.

O isterse - pek ümit etmiyorum ama- bu iş olur.

Küçük bir sürü -dört inekle birkaç koyun- köye giren geniş yolun ağzında durmuştu. (Ömer Seyfettin)

- Kelimeler arasında “-den...-a, ve, ile, ila, arasında” anlamlarını vermek için kullanılır:

Ör: Türkçe-Almanca Sözlük, Ankara- Karabük yolu, Dil ve Tarih-Coğrafya 09.00-09.30

- Fiil kök ve gövdelerini göstermek için kullanılır: gel-, yazdır-, öp-.
- Eklerin başına konur: -lık, -ış.
- Arapça ve Farsça tamlamalarda kullanılır: Aşk-ı Memnu, Edebiyat-ı Cedide

Uzun Çizgi (—)

Yazıda satır başına alınan konuşmaları göstermek için kullanılır. Buna konuşma çizgisi de denir.

Frankfurt’a gelene herkesin sorduğu şunlardır:

- Eski şehri gezdin mi?
- Rothschild’in evine gittin mi?

– Goethe’nin evini gezdin mi? (Ahmet Haşim)

Oyunlarda uzun çizgi konuşanın adından sonra da konabilir:

Sıtkı Bey — Kaleyi kurtarmak için daha güzel bir çare var. Gerçekten ölecek adam ister.

İslam Bey — Ben daha ölmedim. (Namık Kemal)

Ör: Adam, hafifçe eğilerek kulağına fısıldadı:

– Söylenenleri duydun mu?

Sevgi, telaşla cevap verdi:

– Duydum, duymaz mıyım?

NOT: Konuşmalar tırnak içinde verildiği zaman uzun çizgi kullanılmaz.

Arabamız tutarken Erciyes’in yolunu:

“Hancı dedim, bildin mi Maraşlı Şeyhoğlu’nu?” (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Eğik Çizgi (/)

- Yan yana yazılması gereken durumlarda mısraların arasına konur:

Ör: Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında / Yürüyorum, arkama bakmadan yürüyorum / Yolumun karanlığa saplanan noktasında / Sanki beni bekleyen bir hayal görüyorum. (Necip Fazıl KISAKÜREK)

Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak / Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak / O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak / O benimdir, o benim milletimindir ancak. (Mehmet Akif Ersoy)

- Adres yazarken apartman numarası ile daire numarası arasına ve semt ile şehir arasına konur: Bilge Sok. A-2 Blok 4/5 Sıhhiye/ ANKARA
- Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur: 05/02/2005.
- Eklerin farklı yazımları arasında kullanılır: -ler/-lar, -den/-dan...
- Genel ağ adreslerinde kullanılır: <http://tdk.gov.tr>

Tırnak İşareti (" ")

- Doğrudan alıntıları göstermek için kullanılır:

Ör: “Şiirler beraber söylenen solo şarkılardır.” diyor şair.

Türk Dil Kurumu binasının yan cephesinde Atatürk’ün “Türk dili, Türk milletin kalbidir, zihnidir.” sözü yazılıdır. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin ön cephesinde Atatürk’ün “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.” vecizesi yer almaktadır. Ulu önderin “Ne mutlu Türk’üm diyene!” sözü her Türk’ü duygulandırır.

Bakınız, şair vatanı ne güzel tarif ediyor:

“Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır.

Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır.”

NOT: Tırnak içindeki alıntının sonunda bulunan işaret (nokta, soru işareti, ünlem işareti vb.) tırnak içinde kalır:

“İzmir üzerine dünyada bir şehir daha yoktur!” diyorlar. (Yahya Kemal Beyatlı)

- Özel olarak belirtilmek istenen bir terim, vurgulanmak istenen bir kelime tırnak içine alınabilir:

Ör: Son dönemde “postmodernizm” önem kazandı.

Yeni bir “barış taarruzu” başladı.

- Cümle içerisinde kitap adları ve yazı başlıkları tırnak içine alınır:

Ör: “Safahat” aslında yedi kitaptan oluşan bir eserdir.

Bugün öğrenciler “Kendi Gök Kubbemiz” adlı şiiri incelediler.

“Yazım Kuralları” bölümünde bazı uyarılara yer verilmiştir.

- Bibliyografik künyelerde makale adları tırnak içinde verilir:

Ör: Talat Tekin, “İslam Öncesi Türk Şiiri”, Türk Dili, 409 (Ocak 1986), s.3-42.

Tek Tırnak İşareti (' ')

- Tırnak içinde verilen ve yeniden tırnağa alınması gereken bir sözü belirtmek için kullanılır:

Ör: Ayça: “Romanlar içinde ‘Kuyucaklı Yusuf’ benim için ayrı bir öneme sahiptir.” dedi.

Edebiyat öğretmeni “Şiirler içinde ‘Han Duvarları’ gibisi var mı?” dedi ve Faruk Nafiz’in bu güzel şiirini okumaya başladı.

“Atatürk henüz ‘Gazi Mustafa Kemal Paşa’ idi. Benden ona dair bir kitap için ön söz istemişlerdi.” (Falih Rıfkı Atay)

Kesme İşareti (')

- Özel adlara getirilen çekim eklerinin ayrılmasında kullanılır:

Ör: Ali'nin, Karabük'e...

- Kişi adlarından sonra getirilen unvanların ekleri ayırmak için kullanılır:

Ör: Sevgi Hanım'a, Salih Bey'den.

- Kısaltmalara getirilen ekleri ayırmak için konur:

Ör: PTT'nin, BJK'li, TBMM'ye

- Sayılara getirilen ekleri ayırmak için konur: 1982'den, 15'inci, 25'ten...

- Kurum, kuruluş, kurul ve iş yeri adlarına gelen ekler; özel adlara getirilen yapım ekleri, çokluk eki ve bunlardan sonra gelen ekler kesmeyle ayrılmaz:

Ör: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanlığına, Karabük Üniversitesi Rektörlüğüne, Türklük, Denizliler.

NOT: Çoğul eki ve benzerleri anlamı katıyorsa kesme işaretiyle ayrılır:

Bu ülke ne Yunus'lar yetiştirdi.

- Harf düşmelerini göstermek için kullanılır:

Ör: Karac'oğlan, N'eylersin...

Parantez (())

- Cümlelerin yapısıyla doğrudan doğruya ilgili olmayan açıklamaların başına ve sonuna konur:

Ör: Hüseyin Baykara, 1469-1506 yıllarında Horasan tahtında (Hera'ta) oturan Temürlü hükümdarıdır.

Özellikle iki şehir (Ankara, İstanbul) trafik sorununu yoğun olarak yaşıyor.

NOT: Parantez içinde bulunan özel isimler ve yargı bildiren anlatımlar büyük harfle başlar ve sonuna uygun noktalama işareti getirilir.

- Kapama parantezi sıralama ve sınıflamada, rakamlardan veya harflerden sonra konabilir:

Ör: 1)... 2)... 3)... 4)... a)... b)... c)... d)...

- Tiyatro eserlerinde konuşanların durumlarını, hareketlerini göstermek için kullanılır:

Ör: İhtiyar – (Yavaş yavaş kaymakama yaklaşır.) Ne oluyor beyefendi?

- Alıntıların aktarıldığı eseri veya yazarı göstermek için kullanılır:

Ör:

Ne içindeyim zamanın
Ne de büsbütün dışında;
Yekpare geniş bir anın
Parçalanmış akışında,
Bir garip rüya rengiyle
Uyumuş gibi her şekil,
Rüzgarda uçan tüy bile
Benim kadar hafif değil.

(Ahmet Hamdi Tanpınar)

Köşeli Parantez ([])

- Parantez içerisinde tekrar parantez kullanılması gereken durumlarda köşeli parantez kullanılır:

Ör: Garip Akımı şairlerinden olan Orhan Veli Kanık' ın (diğerleri, Melih Cevdet Anday [1915- 2002], Oktay Rıfat Horozcu [1914-1983]) şiirleri gündelik yaşamın izlerini taşır.

- Alıntılarda, gerekli görülen ekleme, düzeltme ve açıklamalar köşeli parantez içinde gösterilir:

Ör: “O ışıtmemiş [gibi] gözleri kendi kalbinde devam etti...” (H.Edip, Ateşten Gömlek)

DEĞERLENDİRMELER

1.Aşağıdaki cümle ve metinlerde parantezle boş bırakılan yerlere uygun noktalama işaretlerini yerleştiriniz.

- Montaigne'in kendine dönük () söyleşi havasında () gelişigüzel yazılmış duygusu uyandıran () Bacon'ın ise nesnel () özlü () betimleyici denemeler yazdığı söylenir()
- Sanatın çok önemli bir amacı vardır() Değiştirmek () Ama okurun bir şiirle () bir romanla () seyircinin bir heykel () bir resimle değiştiğini sezmesi hiç de kolay değildir()
- Aşk()bir Arjantin tangosudur () anlamlı () coşkun () acı dolu ve güzeldir ()
- Sanatçının yapıtlarına evrensel bir nitelik kazandıran çok sayıda özellik var () Masalsı anlatım () kimi zaman hayal mi gerçek mi olduğunu ayırt edemediğimiz betimlemeler () şiirsel söylemler () çarpıcı benzetmeler ()
- İş aradığımı söylediğimde kadının tiz sesi cınladı kulaklarımda () () Daha önce bahçıvanlık yapmış mıydın () ()

- Ünlü filozof Konfüçyüs şöyle yakarmış () () Tanrım() bana kitap dolu bir ev () çiçek dolu bir bahçe ver () ()
- Trenin pencerelerinden gülümseyen kadınlar() el sallayan çocuklar () Keskin bir tren düdüğü () Trenin birdenbire salıverdiği yoğun bir buhar () Her şey bir su katmanının altında yok oluverdi yeniden() Sonra,genzi yakan o bildik kömür kokusu ()
- Düzeltme işaretinin iki görevi vardır () Uzatma () inceltme ()
- Evin hanımefendisi,küçük kıza () () Bulaşıkları yıka () ortalığı temizle () () dedi()

2. Aşağıdaki metni yazım ve noktalama işaretleri kurallarına uyarak yeniden yazınız.

ata türk bir gece atlı tıramvaya binmek istedi bunun üzerine atı tıramvay hazırlandı ata türk ve yaverleri şehire indiler tıramvaya bindiler tıramvaycı yerini aldı kamçıyı şaklattı atatürk sordu sen atları kamçı ilemi yönetirsin elbette paşam kamçısız yönetilirmi neden yönetilmesin biz görmedik ata tıranvaycının yanına çıkdı sen şu yerini bana ver ben kamçısız yöneteyim tıramvaycı derhal yerini terketti ata türk dizginleri eline aldı kamçısız atları sürmeye başladı nasıl yönete biliyormuyum benden daha güzel yönetiyorsunuz paşam bende senin gibi yöneteyim bende yüzbirlerce insanı yönettim ama bir tanesine kamçı kullanmadım .

3. “İstanbulu dinliyorum gözlerim kapalı:

Serin , serin , Kapalı Çarşı ,

Cıvıl ,cıvıl Mahmut Paşa

Güvercin dolu avlular. “(O. Veli)

Yukarıdaki dörtlükte yapılan noktalama ve yazım hatalarını bulunuz.

Kaynakça

- Editör Ceyhun Vedat Uygur, Üniversiteler İçin Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Rekin Ertem, İsa Kocakaplan, Üniversitelerde Türk Dili ve Kompozisyon, Kesit Yayınları, İstanbul, 2012.
- Sabahat Emir, Kompozisyon Yazma Sanatı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul, 1986.
- Murat Durmuş, Üniversiteler İçin Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara 2009.

- Yazım Kılavuzu, TDK Yayınları, Ankara, 2008.
- <http://www.tdk.gov.tr>